

УДК 811.162.3:340.113

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ЧЕСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Остапенко О.О.

Актуальність. Термінологія займає важливе місце у лексичному фонді будь-якої мови. Кожна наукова галузь має свою поняттєву сферу, яку обслуговує конкретна термінологічна система. Термінологічна система – це впорядкована сукупність термінів, які відображають систему понять теорії, яка описує певну спеціальну сферу людських знань і діяльності [6, с. 17]. У свою чергу кожна термінологічна система поділяється на відповідні підсистеми.

Особливе місце серед термінологічних систем посідає юридична термінологія, яка охоплює юридичні терміни, що є “словесними позначеннями державно-правових понять, за допомогою яких відображається та закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави” [2, с. 782].

Термін *правопорушення* є центром усієї поняттєвої системи права. Будь-яке правопорушення за своїм походженням і правовою природою є категорією історичною. Кожна історична формація ставить питання визначення поняття *правопорушення*, вивчає причини та умови його виникнення і шляхи тощо [8, с.49].

Вступ до проблеми. Дослідження історії слов'янського права свідчать, що на ранніх стадіях формування суспільства у слов'ян, так само як і в інших народів, право функціонувало в дописемний період в усній формі. Саме тоді виникає період “передправовий комплекс”, що сформувався навколо основного міфу, який описує перше порушення певного порядку, а також покарання того, хто порушив порядок, правову традицію тощо [4, с. 223].

Таким чином, термінологічну підсистему на позначення правопорушень та їх виконавців разом із термінологією покарань можна вважати ядром усієї юридичної термінології та найдавнішим її пластом.

Метою даної статті є розгляд сучасної чеської термінології на позначення правопорушень з погляду її походження, адже саме цей аспект досі не був предметом окремого дослідження.

Термінологічну підсистему на позначення правопорушень становлять одиниці, що вказують різновиди цих правопорушень і назви їх виконавців. Сучасна чеська термінологія на позначення правопорушень переважно зафіксована у спеціалізованій літературі, яка є природним середовищем функціонування одиниць вказаної семантики. Зокрема, це кодекси, закони, постанови та ін., а також термінологічні словники, юридичні енциклопедії, довідники. Одиниці на позначення правопорушень можна знайти і в словниках інших типів (тлумачних, перекладних, іншомовних слів тощо), де вони подані з маркуванням *prav*.

З погляду походження у загальному фонді чеської термінологічної підсистеми на позначення правопорушень наявні питомі та запозичені одиниці. Питома лексика становить найбільшу частину фонду сучасної чеської термінологічної підсистеми на позначення правопорушень.

Велика кількість питомої лексики аналізованої підсистеми належить до загальнослов'янського лексичного фонду юридичної галузі. Наприклад, такими є: **kleveta* > *клевета*, *чес.* – *kleveta*, *рос.* – *клевета*; **bitije* > *битие*, *чес.* – *bití*, *пол.* – *bićie*, *рос.* – *битие*, *укр.* – *биття*; **dušenjъ* > *душенин*, *чес.* – *dušení*, *пол.* – *duszenie*; **kradenije* > *крадение*, *чес.* – *krádež*,

пол. – *kradžież*, рос. – *кража*, укр. – *крадіжка*; **l̥garstvo* > *lhárstvo*, чес. – *lharství*; **grozba* > *groženie*, чес. – *hrozba*, пол. – *grożenie* рос. – *угроза*, укр. – *погроза* та ін. [7, т.1, с.10].

Підсистема, що аналізується, почала формуватися на ранніх стадіях існування суспільства, а пізніше, з появою писемності, одиниці наведеної семантики були зафіксовані у правових документах різних слов'янських народів на різних етапах їх історичного розвитку. Наприклад, у пам'ятці кніга *goźmberská* (XIII ст.)¹, написаній чеською мовою, подане таке вживання термінів вказаної семантики: *“kdy měl byt vyvolan někdo taký, o kom bylo známo, že bñje posla... Když výšší podle původu nebo stávu byl vyvolán do soudu nižším za vraždu... On má záplatit za vraždu”* [5, § 8].

В іншій історичній пам'ятці – “руській правді”(X ст.) Бачимо вживання таких термінів: *“убьеть мужь мужа... то 40 гривен за голову; или будеть кровав или синь надъражен...* [9, ст. 1, 2]. Коментуючи ст. 1 “руської правди”, її дослідники зауважують, що “найстарша редакція, як перша спроба кодифікації правових норм періоду київської русі, не наводила усього матеріалу. У подальшій редакції пам'ятки її матеріал охоплював такі правові норми періоду існування цієї держави, як, наприклад, *“постановление об убийстве князя мужа и тиуна”*, що застосовувалося при князі ярославі, а також правило про те, *“как поступать с холопомъ, ударившим свободного мужа”*, яке діяло при синах князя ярослава” [9, с. 29-30].

Також “закон судний людям” (XI ст.) Наводить вживання таких термінів: *“якщо людин втече від свого князя до іншого, бити його. Хто побив свого раба чи рабину... хто вкрав теля чи вівцю... Особи, що спричинили ворожнечу, відповідають “рука за руку”, “око за око”, “зуб за зуб”* [3, с. 346-347].

У правових пам'ятках південних слов'ян спостерігаємо вживання таких термінів: *“аколи кто кому кривь, да гащце соудомъ и правдомъ по закону. Та осуд кривац плати...”* [4, с. 235-236].

З часом багато термінологічних одиниць, наведених у правових пам'ятках, поступово переходили у статус архаїзмів та історизмів.

Поряд із питомими одиницями аналізованої семантики у даній підсистемі знаходимо і запозичення.

Як відомо, на розвиток лексики чеської мови значно вплинула латинська мова, яка набула в певний історичний період особливого статусу – як мови науки в західноєвропейських країнах. Особливо латинського впливу зазнала чеська правнична мова. Словниковий матеріал показує, що саме з латини походить найбільша кількість запозичених одиниць, які належать до фонду юридичної термінологічної галузі. Як свідчать дослідження з історії чеського права, у XII ст. Воно запозичило кілька норм права римського, які були чітко систематизовані, і це, у свою чергу, стало зразком (моделлю) у подальшій систематизації власне чеських правових норм.

Однак у групі, що аналізується нами, термінів на позначення правопорушень, запозичених з латинської мови, небагато. Кількість латинізмів обмежується такими термінами, як *delikt, delikvent (-ka), diverze, diversant (-ka), dezerce, dezertor*.

Крім латинізмів, у цій підсистемі наявні також кілька одиниць, запозичених з французької та італійської мов. Зокрема, з французької мови до неї увійшов *sabotáž*, а з італійської – *banda, bandita, kontribanda*.

На сучасному етапі спостерігається тенденція до поширення англіцизмів у всіх наукових галузях і багатьох сферах суспільного життя. Юридична термінологія також не стала винятком у цьому процесі. Таке становище англійської мови пояснюється тим, що вона широко використовується при укладанні міжнародних документів, а також є мовою спілкування в міжнародних організаціях.

¹ Пам'ятки чеського права, які з'явилися до XIII століття, були написані латиною і пізніше перекладені чеською мовою

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ЧЕСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Щодо термінології на позначення правопорушень, то англіцизмами у ній є: *gangsterství, drogomanie, gangster drogomán, killer*. Крім того, спостерігаються випадки поєднання в одному термінологічному сполученні чеського та іншомовного компонентів, причому іншомовний компонент є юридичним терміном: *dopustit sedeliktu*.

Також іншомовні слова, які не є юридичними термінами, можуть входити до складу багатокомпонентних структур: *šíření toxikomanie, pašerání drogy, prodávání drogy, přechovávání drogy, rozvracení republiky, gang zločinecký, rušení pravidel promítání kino a videofilmů, rušení řádu hazení nečistých látek do atmosféry, nebo škodlivého vlivu na ni fyzických a biologických faktorů, rušení pravidel radiační bezpečnosti při používání radiačního světla, rušení pravidel zařízení teritoria měst a jiných osad, rušení pravidel používání energii, rušení léčebních a protiepidemických norem, výroba, příprava a realizace hospodářské produkce, která má chemické látky více než nutná úroveň koncentrace, přípravování, výrobu a prodávání radioaktivně nečistých potravin nebo jiné produkce* та ін.

Поряд з іншомовними в чеській термінології на позначення правопорушень вживаються їх власне чеські відповідники-синоніми, хоча, як відомо, синонімія не є бажаною в термінології, адже одна з головних вимог термінології – це вимога однозначності. Деякі з іншомовних одиниць, що наявні в лексичному фонді підсистеми, що аналізується, мають свої синоніми. *Delikt – přestoupení, delikvent (-ka) – přestupník (-ce), dezerce – zběhnutí, dezertér – zběh, kontrabanda – pašerání*.

Висновки. Таким чином, термінологічна підсистема сучасної чеської юридичної термінології на позначення правопорушень складається переважно з питомих одиниць, а запозичення в її фонді є поодинокими.

Список літератури

1. Vařinka C. Prawnicyz porównawczy słownik słowiański. – Bratysława, 1933.
2. Додонов В.Н., Ермаков В.Д. Большой юридический словарь. – М., 1999.
3. Закон судный людям/ Черниловский З.М. История феодального государства и права. – М., 1958.
4. Иванов В.В., Топоров В.Н. О языке древнего славянского права (к анализу нескольких ключевых терминов)// VIII МСС. Славянское языкознание. – М., 1978.
5. Kniha Rožmberská. – Praha. 1872.
6. Лейчик В.М., Квитко И.С. Терминоведческие проблемы редактирования. – Л., 1986.
7. Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. – Praha, 1968.
8. Остапенко О.О. До визначення поняття “адміністративне правопорушення”// Мова і культура нації: Збірник наукових праць. – Львів, 2001. – С. 49.
9. Правда Русская/ Под ред. Грекова М.Л.. – М., 1947. 10. Этимологический словарь XV века. – М., 1975.

Поступила до редакції 23.02.2005 р.